

LOREDANA RADU
PAUL DOBRESCU

Țară fără proiect

Dezvoltare inegală,
subdezvoltare structurală

Redactor: Livia Szász
Tehnoredactor: Cristian Lupeanu

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii COMUNICARE.RO.

Editura COMUNICARE.RO este departament în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Comunicare și Relații Publice.

EDITURA COMUNICARE.RO

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Str. Povernei, nr. 6
010643, București
România
Tel.: 0372 177 150
www.edituracomunicare.ro
e-mail: difuzare@comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RADU, LOREDANA

Țară fără proiect. Dezvoltare inegală, subdezvoltare structurală /
Loredana Radu, Paul Dobrescu – București: Comunicare.ro, 2019

Conține bibliografie
ISBN 978-973-711-621-5

I. Dobrescu, Paul

Cuprins

Introducere. Fără o viziune despre viitor, comunitățile nu pot dăinui	/ 7
Absența viziunii, marea suferință a lumii de astăzi	/ 11
„Pentru o corabie care nu știe încotro se îndreaptă, niciun vânt nu este favorabil”	/ 13
Noi nu avem putere și opoziție, noi avem două Români	/ 18
Sănătatea unei societăți este dată de sănătatea capitalului său	/ 23
Capitalul este „chemat” de viziune și de performanță	/ 23
„Dacă teoria capitalului ar fi descifrată, atunci orice altceva ar fi mai clar”	/ 26
Cum văd bancherii și specialiștii în finanțe evoluția capitalului?	/ 30
Etica interesului public și restaurarea încrederii în guvern	/ 41
Tranziția românească și „separarea bogăției de muncă”	/ 46
Slăbiciuni structurale ale economiei românești	/ 49
„Banii s-au terminat. Este timpul să începem să gândim”	/ 58
Evoluția demografică, seismograful adevărat al sănătății unei societăți	/ 67
„Puterea națiunilor crește și scade, după cum crește și scade populația lor”	/ 67
Evoluția populației „adună” tot ceea ce este bun sau rău în societate	/ 72
Declin demografic sau depopulare?	/ 76
România este cuprinsă de „iarna demografică”	/ 82
„Vămile” care agravează situația noastră demografică	/ 86
Niciun proiect național nu poate fi mai important decât reducerea declinului demografic	/ 92
Educația: creierul dezvoltării	/ 95
Educația este o formă de capital	/ 95
Criza globală a învățării este, în primul rând, o criză morală	/ 99

Economia digitalizată și „schimbarea la față” a capitalului uman /	105
Educația trebuie să urmeze tehnologia /	109
Școala prezentului, competențele viitorului /	114
Educația în România – un instantaneu /	118
Profesorii – o resursă neglijată /	122

**„Nicio țară nu este o insulă...” Tectonica dezvoltării
într-o lume hiperglobalizată /**

Noul virus social al secolului al XXI-lea /	131
„Oameni care simt că lumea dansează în jurul lor” /	133
Consecințele benigne, mai puțin benigne și maligne ale naționalismului /	136
Competiția între marii actori globali /	138
Multilateralism în cheie germană /	141
Imensul teren compact dintre Germania și Rusia /	147
Unde este convergența europeană? /	154
Un prizonier instituționalizat /	163

Referințe bibliografice / 175

Sănătatea unei societăți este dată de sănătatea capitalului său

Capitalul este „chemat” de viziune și de performanță

Acest al doilea capitol va îmbrățișa problemele capitalului. De ce am ales să tratăm o asemenea temă într-un capitol de sine stătător al lucrării de față? Capitalul este de o importanță ieșită din comun pentru dezvoltarea unei societăți. Dacă ar fi să precizăm un reper de importanță, capitalul se situează pe același palier cu populația (forța de muncă). În primul rând, pentru că el este nervul lucrurilor, pune totul în mișcare. Istoria modernă a omenirii este marcată de lupta, de încleștarea pentru procurarea și mărirea capitalului. Existența și acumularea capitalului mai reliefează ceva: faptul că o societate evoluează sănătos, că are ținte, că știe să se adapteze contextelor care să faciliteze acumularea de bogăție. Este o relație fundamentală. Dacă vom privi mai îndeaproape la evoluția din zilele noastre a diverselor state, vom descoperi că țările care au izbândit să acumuleze capital sunt cele ghidate de o viziune realistă, de o ambiție împărtășită, asumată, care le face cinste. Capitalul vine „chemat” de asemenea contexte faste.

Sunt cel puțin două procese care au scos la lumină importanța capitalului, în dublu sens: importanța existenței, dar și a controlului său. Primul: începând cu ultimele decenii ale secolului trecut, a apărut un fenomen nou, circulația liberă a capitalului, care s-a amplificat odată cu instaurarea globalizării. Am asistat nu doar la intensificarea circulației capitalului, ci și la creșterea sa, la diversificarea și sporirea sistemului de credit, care a cuprins nu doar băncile propriu-zise, ci și multe alte unități de credit. Punctul de plecare al acestei evoluții l-a reprezentat anularea unei prevederi esențiale a Tratatului de la Bretton Woods, cea care obliga ca

moneda (în cazul nostru, dolarul) să aibă, într-o anumită proporție, acoperire în aur. Așa au apărut piețele financiare, fondurile de investiții, alte structuri care încurajau un tip special de comerț, comerțul cu bani. Este ceea ce mai târziu a fost numit *shadow banking system*. Forțe financiare deținătoare de fonduri enorme, care aveau o singură „religie”, profitul, și care nu dădeau socoteală nimănui, nu erau răspunzătoare în fața unor organisme recunoscute și acceptate. Nu intrăm în analiza acestui proces. Ne limităm să semnalăm o analiză celebră, în care noii vectori financiari erau numiți „forțe care fac din capitalism un «capitalism de pradă»” (Schmidt, 2007). Două lucruri ne-au atras atenția în analiza despre care vorbim. În primul rând, prestigiul autorului, fost ministru de finanțe și fost cancelar al Germaniei, Helmut Schmidt. În al doilea rând, data apariției, cu puțin timp înainte de izbucnirea crizei. Experiența sa de om politic îl face pe Helmut Schmidt să se întrebă în legătură cu rezistența noilor structuri financiare la orice acțiune de supraveghere sau control, cu atât mai mult cu cât acestea înregistrau profituri fabuloase; apoi, înaltul demnitar german spera la o stopare a dezordinii financiare care devenise tot mai vizibilă. „Probabil se va acționa când copilul va cădea în fântână”, preciza autorul german. Peste nici un an, copilul căzuse deja în fântână: criza financiară care a pornit din perimetrul bancar izbucnea...

Al doilea fenomen este reprezentat chiar de criza din 2008–2009. S-a spus atunci că nu avem de-a face decât cu o criză financiară și că este vorba despre o problemă americană („a oamenilor cu ochi albaștri”, spunea Fernando Henrique Cardoso, fost președinte al Braziliei). Criza financiară a devenit în foarte scurt timp o criză economică nu doar a lumii dezvoltate, ci, în condițiile interdependenței de astăzi, o criză planetară, o criză cu majore semnificații în plan politic și social. În orice caz, o criză a democrației liberale și a ordinii internaționale liberale. Edward Luce aseamăna criza din 2008–2009 cu ceea ce a însemnat căderea Zidului Berlinului pentru vechiul sistem socialist. Își imaginează cineva că organismul social poate funcționa bine atâta vreme cât „sângele” său – deci banii, capitalul, „nervul lucrurilor” – este profund afectat?

Ne vom referi mai pe larg la aceste probleme pe parcursul prezentului capitol. Vorbind despre capital și rolul lui în procesul dezvoltării, am dori să menționăm un moment tratat cu superficialitate de comentatorii vremii. Este vorba despre „gripa asiatică” din 1997–1998. Declanșată în principal ca urmare a jocului făcut de piețele financiare – care au venit, au investit și, apoi, brusc s-au retras provocând o adevărată prăbușire a monedelor naționale –, criza asiatică a arătat că în procesul dezvoltării procurarea capitalului propriu este de importanță vitală („*paramount importance*”, după expresia lui Lee Kuan Yew, fost prim-ministru, personalitatea care a întemeiat statul modern Singapore).

A mai arătat ceva „gripa” despre care vorbim. Că acumularea propriului capital nu poate fi lăsată pe seama economisirii de către populație, ci trebuie făcută prin creșterea masivă a exportului. Așa s-a extins ceea ce numim astăzi modelul dezvoltării pe bază de export ori economii orientate către export. Viziunea aceasta exista mai demult pe cuprinsul Asiei, iar istoria postbelică a Japoniei demonstrează adevărul afirmației. După „gripa asiatică”, mai toate țările asiatice au împărtășit, în modalități diferite, noua orientare. Până atunci, aveam experiențe singulare; după acest moment, putem vorbi despre *o experiență continentală*. Noua orientare era menită să procure capital, să micșoreze dependența economiilor naționale de capitalul străin, de influența piețelor financiare internaționale. Așa se face că țări precum Coreea de Sud, Malaysia, Singapore, Indonezia, Vietnam etc. și-au făcut din creșterea exportului, ca modalitate de procurare a capitalului propriu, un obiectiv de sine stătător, un obiectiv strategic de primă importanță. Astăzi, multe țări din Asia dețin surplusuri comerciale semnificative și au devenit deținătoare a unui volum imens de rezerve valutare. China și Japonia se află pe primele locuri, dar în urma lor vin, chiar dacă la o distanță considerabilă, Coreea de Sud, Indonezia, Vietnam, Singapore.

Cu excepția Germaniei, țările europene nu au însușit semnalul care venea dinspre Asia și nu au transformat propriile economii în economii orientate către export. Așa se face că, astăzi, Germania este cea mai mare exportatoare a Europei, iar următoarea putere

europene, Franța, are un export de trei ori mai mic. Am dori să mai menționăm un lucru, extrem de important după opinia noastră. Când ai în vedere propriul export, ești nevoit să studiezi mult mai atent piața internațională, cerințele și particularitățile sale, tocmai pentru a identifica răspunsul de care se simte nevoia, răspunsul adecvat. Înțelegem, astfel, de ce aceste economii sunt mai bine adaptate cerințelor pieței internaționale și susțin procesul globalizării, în timp ce țări care au instituit procesul globalizării – avem în vedere SUA și Marea Britanie – împărtășesc de la o vreme o viziune diferită, pe care Ian Bremmer o surprinde prin formula „*every nation for itself*” (Bremmer, 2013).

„Dacă teoria capitalului ar fi descifrată, atunci orice altceva ar fi mai clar”

Câteva succinte, foarte succinte considerații și sublinieri privind conținutul conceptului de capital, înțelesurile sale. Istoria conceptului este „fabuloasă” și a evoluat pe trasee miriapodice. Bliss remarcă îndreptățit că „atunci când economiștii vor ajunge la un acord cu privire la teoria capitalului, atunci ei vor ajunge la un acord cu privire la orice altceva. Din fericire, pentru cei atașați de ideea diversității punctelor de vedere și a convingerilor, nu există niciun risc să se ajungă la un asemenea rezultat. Într-adevăr, nu s-a ajuns la un acord nici măcar cu privire la ce se referă subiectul despre care discutăm” (Bliss, 1975).

Pentru Smita Roy Trivedi (2013), mulțimea de interpretări care s-au acumulat cu privire la înțelesul termenului de capital îngreunează dezbaterile de profil; mai mult, face dificilă înțelegerea problemelor din zona capitalului nu doar pentru publicul interesat, ci chiar și pentru specialiștii domeniului. De aceea, ea propune depășirea interpretărilor care plasează capitalul în interiorul proceselor de producție, care privesc acest concept fundamental doar în corelație cu forța de muncă. Teoriile creșterii economice frecventează cu deosebire o asemenea interpretare; unele acordă importanța decisivă forței de muncă, altele capitalului, cele mai

multe, totuși, pledează pentru o interpretare care corelează în diverse feluri cele două componente structurale ale oricărui proces de producție.

Spre a simplifica lucrurile și a ajuta la reprezentarea mai clară a conceptului despre care vorbim, Smita Roy Trivedi propune o distincție, considerată fundamentală. Există două înțelesuri mari ale termenului de capital: „capital fizic” și „capital financiar”. Dacă am respecta o asemenea distincție, subliniază autoarea, am limpezi oarecum dezbaterile în care termenul de capital cuprinde atât „bunurile”, cât și „banii”. De altfel, autoarea numește cele două înțelesuri principale „concepțe îngemănate”. Ele se întrepătrund, dar e bine să le numim astfel, pentru a fi clar la ce se referă fiecare autor și a ajuta cetățeanul să-și reprezinte mai ușor importanța capitalului, modul în care înrăurește procesul dezvoltării.

Este important să subliniem din start că înțelesurile diverse ale termenului de capital se asociază strâns și cu perspectiva pe care o îmbrățișează un autor sau altul. Atunci când analiza este focalizată pe sistemul financiar-bancar, pe funcționarea sa, este mult mai probabil ca înțelesul termenului de capital să fie cel de „bani”, de acumulare a acestora, de valorificare a lor. Când perspectiva este una mai largă, care îmbrățișează, de pildă, problemele dezvoltării de astăzi, atunci și înțelesul conceptului de capital este mult mai larg; prin forța lucrurilor, este firesc să se facă trimitere la „capitalul fizic”, la multe alte componente implicate în procesul de dezvoltare.

De pildă, Florin Georgescu într-o lucrare recent apărută operează cu un asemenea înțeles larg al termenului de capital, tocmai pentru că și perspectiva din care analizează autorul lucrurile este una largă: „Indiferent de ceea ce se consideră că reprezintă capitalul într-un anumit context istoric, semnificația esențială nu poate fi separată de consecințele utilizării acestuia, respectiv de faptul că are atât direct, cât și indirect legătură cu dezvoltarea socială.” (Georgescu, 2018, p. 12) Pentru a-și fundamenta opțiunea, autorul român face o incursiune avizată în istoria conceptului de capital, de la mercantiliști (care susțineau, în esență, că schimburile comerciale sunt de tipul „care pe care” sau „joc de sumă